הגמרא מביאה ראיה שנבלעה שנה במלכות נבוכדנצר ואויל מרודך: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי בסדר עולם (פכ״ח), וְעוֹד שָׁנָה אַחֶרֶת [–אחת] חסרה לְבָבֶל, כלומר, אף שבמיתת בלשצר הסתיימו שבעים שנה מתחילת מלכות נבוכדנצר בבבל, מכל מקום עדיין חסרה שנה אחת להשלים שבעים שנה מכיבוש יהויקים שהיה בשנה השניה למלכות נבוכדנצר, וְעָמַד דָּרְיָוֶשׁ וְהִשְׁלִימָהּ לשבעים שנה, ומיד אחר כך מלך כורש, ונפקדו פקידה במקצת, שנתן להם רשות לעלות ולבנות את בית המקדש, ככתוב (עזרא א ג) ׳מִי בָכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיַעַל לִירוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וְיִבֶן אֶת בֵּית ה׳׳. וקשה, הרי לעיל מבואר שנבוכדנצר מלך ארבעים וחמש שנה [דהיינו ארבעים וארבע מכיבוש יהויקים], ואויל מרודך עשרים ושלש שנה, ובלשצר שלש שנים, ואם כן נמצא שעברו שבעים שנה אף בלי השלמת דריוש, אלא מוכח שנבלעה שנה במנין שנות נבוכדנצר ואויל מרודך, ומלכו יחד רק ששים ושבע שנים.

אָמַר רָבָא, אַף דָּנִיֵּאל חישב וּמָצָה בְּהַאי חוּשְׁבָּנָא של שבעים שנות גלות בבל, שסבר מתחילה למנות מכיבוש יהויקים, וכשראה שלא נגאלו, נתן לבו למנות מחורבן ירושלים. דִּכְתִיב (דניאל ט ב) ׳בִּשְׁנַת אַחַת לְמָלְכוֹ אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים מִסְפַּר הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דְבַר ה׳ אֶל יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְמַלאות לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם שִׁבְעִים שָׁנָה׳. וּמִדְּקָאָמַר ׳בִּינֹתִי׳ שהוא לשון ספירה וחשבון, מִכְּלָל זה משמע שהוצרך לחשב מדוע לא נשלמה גאולתם, ומשום דְּבתחילה טָעָה וסבר, שמה שכתוב (ירמיהו כט י) ׳כִּי לְפִי מִלאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם׳ היינו בנין הבית, וחישב מהזמן שפשטה יד בבל על ישראל, והוא בשנה השניה לנבוכדנצר. וכשראה שלא נגאלו הבין שיש למנות מחורבן ירושלים שהיה שמונה עשר שנה אחר כך.

מקשה הגמרא: מִכָּל מָקוֹם קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי – סותרים הפסוקים זה את זה, שבירמיה כְּתִיב ׳כִּי לְפִי מִלאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם׳, שמשמע שחשבון השבעים שנה הוא ממתי שפשטה מלכות בבל על ישראל בכיבוש יהויקים. ובדניאל כְּתִיב ׳לְמַלאות לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם שִׁבְעִים שָׁנָה׳, שמשמע מחורבן ירושלים.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, הנאמר בירמיה שיפקדו לאחר שבעים שנה לכיבוש יהויקים, היינו לְפִקְדֵּיהּ בְּעָלְמָא – שינתן להם רשות לעלות לארץ ולהתחיל לבנות את בית המקדש, וכלשון הפסוק ׳אפקוד אתכם׳, אבל לא תהיה גאולה שלימה, ואכן פסקה בניית בית המקדש, וְהָיְינוּ דִּבשנה הראשונה לכורש מלך פרס, שהיתה שנת שבעים ואחד לכיבוש יהויקים, כְּתִיב (עזרא א ב), ׳כֹּה אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה׳ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לִבְנוֹת לוֹ בַּיִת בִּירוּשָׁלִָם׳, ואמר (שם א ג) ׳מִי בָכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיַעַל לִירוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וְיִבֶן אֶת בֵּית ה׳׳, וזו הפקידה שנפקדו. ובדניאל נאמר על הגאולה שהיתה שבעים שנה אחר חורבן ירושלים.

הגמרא מוסיפה שכורש לא קיים את המוטל עליו בשלימות: דְּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא, מַאי דִּכְתִיב (ישעיה מה א) ׳כֹּה אָמַר ה׳ לִמְשִׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּי בִימִינוֹ׳, ואינו מובן מדוע כינה את כורש ׳משיחו׳, וְכִי כּוֹרֶשׁ מָשִׁיחַ הָיָה – האם נמשח בשמן המשחה. אֶלָּא יש להפסיק בין תיבת ׳משיחו׳ לתיבת ׳כורש׳, והיינו, שאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמָשִׁיחַ, קוֹבֵל אֲנִי לְךָ עַל כּוֹרֶשׁ שלא קיים את צַוויי כראוי, שֶׁאֲנִי אָמַרְתִּי ׳הוּא יִבְנֶה בֵּיתִי וְיקַבֵּץ גָּלְיוֹתַי׳, והיינו שיעסוק להשיב את ישראל מהגלות ולבנות את בית המקדש, וְהוּא כשהגיע זמנו לקיים הציווי, אָמַר לישראל (עזרא א ג) ׳מִי בָכֶם מִכָּל עַמּוֹ וְיַעַל׳, והיינו שרק נתן להם רשות לעשות, אך לא עסק בעצמו.

הגמרא חוזרת לבאר את פסוקי המגילה. שואלת הגמרא: נאמר ׳חֵיל פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים׳, וממה שסמך תיבת ׳פרתמים׳ [–דוכסים] לתיבת ׳מדי׳, משמע שהדוכסים היו ממדי, וְאילו בסוף המגילה (י ב) כְּתִיב, ׳לְמֶלֶךְ מָדַי וּפָרַס׳, וממה שסמך תיבת ׳מלכי׳ ל׳מדי׳, משמע שהמלכים היו ממדי, ולא הדוכסים.

משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, הפרסיים והמדיים עשו שותפות בשלטון המלוכה, וַאֲתָנוּיֵי אַתְנוּ בַּהֲדֵי – התנו ביניהם, אִי מִינָּן מַלְכֵי – אם יהיו המלכים מאיתנו, מִינַּייכוּ אִיפַּרְכֵי – יהיו ממכם הדוכסים, וְאִי מִינַּייכוּ מַלְכֵי, אז יהיו מִינָּן אִיפַּרְכֵי. והפסוק ׳חיל פרס ומדי הפרתמים׳ הוא בזמן שהמלכים היו מפרס, ומשום כך היו הפרתמים ממדי. והפסוק ׳למלכי מדי ופרס׳ הוא בזמן שהמלכים היו ממדי, והפרתמים מפרס.

נאמר ׳בְּהַרְאֹתוֹ אֶת עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת יְקַר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ׳. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, הפסוק מְלַמֵּד שֶׁלָּבַשׁ אחשורוש את בִּגְדֵי הַכְּהוּנָּה של הכהן גדול שהגלה נבוכדנצר מירושלים. דִּכְתִיב הָכָא ׳וְיקַר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ׳, וּכְתִיב הָתָם [–בבגדי כהונה] (שמות כח ב) ׳וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׳. למדנו מכך, שאחשורוש לבש את בגדי הכהן גדול שנקראים ׳תפארת׳.

נאמר ׳בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל פָּרַס וּמָדַי וגו׳ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם, וּבְמִלּוֹאת הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל הָעָם הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה׳ וגו׳. והיינו שרק לאחר שנסתיים המשתה שעשה לכל המדינות, עשה משתה לעם שבשושן הבירה. ונחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בדבר, חַד אָמַר, אחשורוש מֶלֶךְ פִּיקֵּחַ הָיָה, ומחכמה הקדים משתה הרחוקים למשתה בני שושן. וְחַד אָמַר שְׁטֶלֶךְ טִיפֵּשׁ הָיָה, ולא מחכמה עשה זאת.

מבארת הגמרא: מַאן דְּאָמַר מֶלֶךְ פִּיקֵּחַ הָיָה, משום דְּשַׁפִּיר עָבַד – שטוב עשה אחשורוש דְּקָרֵיב רְחִיקָא בְּרִישָׁא – שקירב תחילה את הרחוקים, משום דִּבְנֵי מָאתַיִּים – בני עירו שבשושן, מאחר והם סמוכים אליו, כָּל אִימַת דְּבָעֵי מְפַיֵּים לְהוּ – יכול לפייסם בכל עת ואין צריך להקדימם, ולכך הקדים את משתה הרחוקים שלא יכול לפייסם בכל עת. וּמַאן דְּאָמַר טִיפֵּשׁ הָיָה, משום דְּאֵיבָעֵי לֵיהּ – היה לאחשורוש לְקָרוֹבֵי בְּנֵי מָאתַיִּים בְּרִישָׁא – לקרב קודם את בני עירו, שהם חשובים למלכותו יותר מהרחוקים, דְּאִי מָרְדוּ בֵּיהּ הָנָךְ [–הרחוקים], חֲנֵי [–הקרובים] חָווּ קַיְימֵי בַּהֲדֵיהּ – יעמדו לצידו, ותתקיים מלכותו, אבל אם הקרובים לא יהיו עמו יפסיד את המלכות לגמרי.

הגמרא דנה איזה חטא גרם לגזירת המן: שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, מִפְּנֵי מָה – מחמת איזה חטא נִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל [–היהודים] שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר כָּלָיָה. אָמַר לָהֶם רבי שמעון, אִמְרוּ אַתֶּם טעם הדבר. אָמְרוּ לוֹ תלמידיו, מִפְּנֵי שֶׁנֶּהֱנוּ מִסְּעוּדָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע – אחשורוש. הקשה להם רבי שמעון, הרי רק היהודים שבשושן נהנו בסעודה זו, וְאִם כֵּן מן הדין שרק היהודים שֶׁבְּשׁוּשָׁן יֵהָרְגוּ, אבל היהודים שֶׁבְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ שלא היו בסעודה, אַל יֵהָרְגוּ, ומדוע היתה הגזירה על יהודי כל המדינות. אָמְרוּ לוֹ תלמידיו, אם כן אֲמוֹר אַתָּה מדוע נתחייבו כליה. אָמַר לָהֶם רבי שמעון, מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁתַּחֲווּ לְצֶלֶם בימי נבוכדנצר. אָמְרוּ לוֹ תלמידיו, אם כן מדוע זכו לנס, וְכִי מָשׁוֹ פָּנִים יֵשׁ בָּדָבָר – וכי ה׳ נושא פנים בדין. אָמַר לָהֶם רבי שמעון, אף שהשתחוו לצלם, הֵם לֹא עָשׂוּ זאת ברצון ולא הודו בליבם לעבודה זרה, אֶלָּא עשו לְפָנִים – כלפי חוץ, מיראת המלך, לכן אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה עִמָּהֶן גזירת כליה אֶלָּא לְפָנִים – שהיה נראה שרוצה להענישם, ומתוך כך עשו תשובה וניצלו. וְהָיְינוּ דִּכְתִיב (איכה ג לט) ׳כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֹּה בְּנֵי אִישׁ׳ – אם עושה אדם עבירה בלי לב ורצון, מביא לו ה׳ תוגה כדי שיעשה תשובה וינצל מן הצרה.

נאמר במגילה שהמשתה של בני שושן היה ׳בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ׳. וצריך ביאור, שהרי שלשה מקומות שונים הם, שהחצר הוא מקום פנוי המיועד להשתמש בו, והגינה היא מקום המיועד לגידול ירקות, והביתן הוא מקום נטוע אילנות. ואמרו רַב וּשְׁמוּאֵל שהמשתה היה בכל המקומות הללו, אלא שנחלקו בסדר ישיבתם, חַד מהם אָמַר, שהושיבו כל אדם לפי כבודו, הפשוט שבעם הָרָאוּי ליכנס רק לֶחָצֵר החיצונה, הכניסוהו לֶחָצֵר, והחשוב ממנו הָרָאוּי לַגִּינָּה, הכניסוהו לַגִּינָּה, והמכובד ביותר הָרָאוּי לַבִּיתָן, הכניסוהו לַבִּיתָן. וְחַד מהם אָמַר, שלא ישבו לפי חשיבותם, אלא תחילה הוֹשִׁיבָן לבאים בֶּחָצֵר, ואחר שהתמלאה החצר וְלֹא הֶחֱזִיקָתָן, הושיבם גם בַּגִּינָּה, וְגם היא לֹא הֶחֱזִיקָתָן כיון שהיו רבים מאד, עַד

המשך בעמוד כה

שֶׁהַכֹּהֲנִים גַּם לַבִּירָה וְהַחֵיזָקָה, פֵּירוּשׁ נוֹסֵף: בְּמַתְנִיתָא [–בברייתא] תָּנָא, לְעוֹלָם הוֹשִׁיבָן רַק בְּחָצֵר וְלֹא בִּגִינָה וּבְבִירָה, וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר 'גִּינַת בִּירָה', הַיְינוּ שֶׁפָּתַח לָהֶם שְׁנֵי פְּתָחִים מֵהַחָצֵר, פֶּתַח אֶחָד לַגִּינָה וְאֶחָד לַבִּירָה, שֶׁמִּי שִׁירְצֶה לְטַיֵּל בְּאֶמְצַע הַסְּעוּדָה יוּכַל לְטַיֵּל שָׁם וּלְחָזוֹר לִמְקוֹמוֹ.

עוֹד נֶאֱמַר בְּפָסוּק, שֶׁהוֹשִׁיבָם בְּמִשְׁתֵּה עַל 'חוּר כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת'. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: מַאי 'חוּר'. רַב אָמַר, חֲרֵי חֲרֵי – מִצְעוֹת עֲשׂוּיוֹת מֵעֲשֶׂה מַחַט שֶׁיֵּשׁ בָּהּ נְקָבִים. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, 'חוּר' מִלְּשׁוֹן חִיּוּר, שֶׁמְּיַלֶּלֶת לְבָנָה [–צֶמֶר לָבָן דַּק וְנָקִי] הַצּוֹעֵץ לָהֶם תַּחְתֵּיהֶם לִשְׁבֹּת עָלָיו. 'כַּרְפַּס'. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, נוֹטְרִיקוֹן 'כַּר פַּס', וְהַיְינוּ כָּרִים שֶׁל פַּסִּים – שֶׁל צֶמֶר מְשׁוּבָּח.

'עַל גְּלִילֵי כֶּסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת זָהָב וְרָפָד'. וְצָרִיךְ בִּיאוּר כֵּיצַד הָיוּ הַמִּטּוֹת גַּם מְכֻסֶּפֶת וְגַם מְזֻהָּב. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: תַּנָּיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁנֵי סוּגֵי מִיטּוֹת הָיוּ, וְהוֹשִׁיבָן אוֹתָם לְפִי חִשְׁיבוּתָם, הַפָּשׁוּט הֲרָאוּי לְמִיטַּת כֶּסֶף, לְכֶסֶף, וְהַחָשׁוּב הֲרָאוּי לְמִיטַּת זָהָב, לְזָהָב. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה, אִם לֹא הוֹשִׁיבָן כּוּלָּם, אִם כֵּן אַתָּה מְבַטֵּל קְנָאָה בַּמַּעֲוֶדֶת, שֶׁהֵיוֹשֵׁב בְּמִיטַּת כֶּסֶף יִקָּנֵא בְּחֲבֵירוֹ שֶׁבְּמִיטַּת זָהָב. אֶלָּא כָּל הַמִּיטּוֹת הָיוּ שָׁוֹת, אֶלָּא שֶׁהֵם – מוּשָׁב הַמִּיטּוֹת, הָיוּ מִשֶּׁל כֶּסֶף, וְרַגְלֵיהֶן הָיוּ מִשֶּׁל זָהָב.

'עַל רִצְפַּת בַּהַט וְשֵׁשׁ'. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא מַה הִיא 'בהט': אָמַר רַב אַסִי, אֲבָנִים נְדִירוֹת וִיקָרוֹת שֶׁמְּתֻחְכָּמִים עַל בַּעֲלֵיהֶן – שֶׁבַּעֲלֵיהֶן צְרִיכִים לִטְרוֹחַ וְלַחְטֹט הַרְבֵּה לְהַשִּׂיגָם בְּדָמִים מְרֻבִּים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (זכריה ט טז) שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ חֲשׁוּבִים וִיקָרִים לְעָתִיד לָבוֹא בֵּין הָאֻמּוֹת כְּ'אַבְנֵי נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל אַדְמָתוֹ', וּ'מִתְנוֹסְסוֹת' הַיְינוּ שֶׁבְּאוֹתָן אַחֵר נְסִיעוֹת מְרֻבּוֹת וְיֵשׁ לְחַפֵּשׂ הַרְבֵּה כְּדֵי לְמוֹצְאָן.

'וְדַר וְסֹחֶרֶת'. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא מַהוּ 'דר וסוחרת': רַב אָמַר, 'דר' הַיְינוּ שׁוּרָה, וְ'סוֹחֶרֶת' הוּא מִלְּשׁוֹן סְחוֹר סְחוֹר, שֶׁפִּירוּשׁוֹ 'סְבִיב', וְהַיְינוּ דָּרֵי דָּרֵי – שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת סְבִיב. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֶבֶן טוֹבָה יֵשׁ בְּבַרְבֵּי הַיָּם [בְּעֵרֶב שֶׁמְּעַבֵּר לִים] וְ'דָרָה' שְׁמָהּ, וְהוֹשִׁיבָהּ אַחְשְׁוֵרוֹשׁ בָּאֶמְצַע מְקוֹם הַסְּעוּדָה וּמְאִירָה לָהֶם הָאבֶן כְּאוֹר הַצָּהֳרַיִם. וּ'סוֹחֶרֶת' הִיא מִלְּשׁוֹן סִיהֲרָא וְאוֹר. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, 'דר וסוחרת' הַיְינוּ שֶׁהָיָה דּוֹרֵר לְכָל בַּעֲלֵי חֲוָרָה, וּפוֹטֵר מִמֶּכֶס עַל סְחוֹרָתָם.

'וְהַשְּׁקוּת כְּבָלֵי זָהָב וְכֵלִים מְכֵלִים שׁוֹנִים'. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: מַהוּ לְשׁוֹן 'שׁוֹנִים', אִם הַכַּוָּונָה שֶׁהַכֵּלִים לֹא הָיוּ דּוֹמִים אֶחָד לַחֲבֵירוֹ, אִם כֵּן 'מְשׁוּנִּים' מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכתוּב, שֶׁהוּא לְשׁוֹן שִׁינּוּי, וּמְדּוּעַ נָקַט לְשׁוֹן 'שׁוֹנִים' שֶׁמִּשְׁמָעוּתוֹ חִזָּרָה וְכִפְלוּת. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: אָמַר רָבָא, בָּא לְלַמֵּד שֶׁיְּצָתָה בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה לָהֶם לְאַחְשְׁוֵרוֹשׁ וְשֵׁרִיו, רָאשׁוֹנִים [–בִּלְשׁוֹן וְחִבּוּרְתּוֹ] כְּלוּ מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בִּכְלֵים שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְאַתֶּם שׁוֹנִים וְחוֹזְרִים עַל עִוֹן זֶה שֶׁהָיָה בָּהֶם.

'וְיַיִן מַלְכוּת רָב'. וְיֵשׁ לְבָאֵר מְדּוּעַ לֹא נִכְתַּב 'הַרְבֵּה'. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: אָמַר רַב, 'רב' הַיְינוּ גָּדוֹל, וּמְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַמְּסוּבִּים הִשְׁקָהוּ הַמֶּלֶךְ יַיִן יָשָׁן שֶׁגָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּשָׁנִים.

'וְהַשְּׁתִיָּה כַּדָּת (אֵין אָנֵס)'. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: מַאי 'כַּדָּת', אָמַר רַבִּי חָנָן מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, בָּא לְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה הַשְּׁתִיָּה כַּדָּת שֶׁל תּוֹרָה – כְּשִׁטַּיִּת הַמּוְּזָבֵּחַ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, מַה דָּת שֶׁל תּוֹרָה – הַקְרָבַת הַקְּרְבָּנוֹת בְּמִזְבֵּחַ, אֲכִילָה מְרוּבָּה מְשֻׁתָּיָה – הֲבָהֲמָה וּמִנְחַת הַסּוֹלֶת שֶׁעֲמָהּ מְרוּבָּה מֵהַיַּיִן שֶׁמְּנַסְּכִים עַל הַמִּזְבֵּחַ, אַף בִּמְעוּדָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע הָיְתָה אֲכִילָה מְרוּבָּה מִשְׁתִּיָּה.

'אֵין אָנֵס'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַמְּסוּבִּים הִשְׁקָהוּ הַמֶּלֶךְ מִיֵּין מְדִינָתוֹ שֶׁרָגִיל בּוֹ, וְלֹא יִשְׁתַּכֵּר מִמֶּנּוּ.

'לַעֲשׂוֹת בִּרְצוֹן אִישׁ וְאִישׁ'. אָמַר רָבָא, הַכַּוָּונָה לַעֲשׂוֹת בִּרְצוֹן מָרְדְּכַי הַצַּדִּיק וְהָמָן הָרָשָׁע, שֶׁהָיוּ שָׂרֵי הַמִּשְׁקִים בְּמִשְׁתֵּה. וּמְרוּמָז בִּתְיבוֹת 'אִישׁ וְאִישׁ', שֶׁכֵּן מָרְדְּכַי נִקְרָא 'אִישׁ', דִּכְתִיב (אסתר ב ה) 'אִישׁ יְהוּדִי', וְכֵן הָמָן נִקְרָא 'אִישׁ' שֶׁכְּתוּב (שם ז ו) 'אִישׁ צַר וְאוֹיֵב'.

'גַּם וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׁתֵּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת'. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: מִדּוּעַ נָקַט לְשׁוֹן 'בֵּית הַמַּלְכוּת', הַלֹּא 'בֵּית הַנָּשִׁים' מִיבָּעֵי לֵיהּ לוֹמַר, שֶׁהוּא מָקוֹם צְנוּעַ הַמְיוּעָד לְנָשִׁים, וְאֵין הָאֲנָשִׁים נִכְנָסִים לְשָׁם. מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: אָמַר רָבָא, בָּא לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶן [–אַחְשְׁוֵרוֹשׁ וְוַשְׁתִּי] לְרַבֵּי עֲבֵירָה נִתְכַּוָּונוּ – שֶׁהוֹשִׁיבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים יַחַד בְּתַעֲרוּבוֹת בְּבֵית הַמַּלְכוּת, כְּדֵי שִׁיבּוֹאוּ לִידֵי עֲבֵירָה.

וְהַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי – זֶה מַה שֶּׁשִּׁגְּרוּ בְּפִי הָעוֹלָם, אֵיהוּ בָּקָרֵי – הָאִישׁ בְּדִלּוּעִים גְּדוֹלִים, וְאֵיתְתֵיהּ – אֶשְׁתּוֹ

בְּבוּצִינֵי – דלועין קטנות. כלומר כוונת שניהם אחת, שיראו את יופיה.

'בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן אָמַר וגו' לְהָבִיא אֶת וַשְׁתִּי'. מקשה הגמרא: אֲבוֹ עַד הַשְּׁתָּא – עד יום השביעי לֹא טָב לְבֵיהּ של אחשורוש בְּחַמְרָא – ביין, הלא כל יום שתה יין. אָמַר רָבָא, 'יוֹם הַשְּׁבִיעִי' אין הכוונה ליום השביעי מימי המשתה, אלא שַׁבָּת הָיָה, שהוא יום השביעי בשבוע, ובא ללמד מה בין ישראל לגויים, שֶׁיִּשְׂרָאֵל כשאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין לכבוד שבת, מַתְחִילִין לדבר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּבְדִבְרֵי תִּשְׁבָּחוֹת לה'. אֲבָל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין אֵין מַתְחִילִין לדבר אֶלָּא בְּדִבְרֵי תִּיפְלוּת – זנות ועבירה. וְכֵן היה בְּסָעוּדָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע – אחשורוש, דיברו דברי תיפלות, וכך אמרו, הֻלְלוּ [–בני מדי] אוֹמָרִים, נשים מָדִיּוֹת נָאוֹת משאר נשים. וְהֻלְלוּ [–בני פרס] אוֹמָרִים, הנשים הַפָּרְסִיּוֹת נָאוֹת מכולן. אָמַר לָהֶם אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, כְּלִי שֶׁאֲנִי מְשַׁתַּמֵּשׁ בּוֹ [–אשתי], אֵינוֹ לֹא מָדִי וְלֹא פָּרְסִי אֶלָּא כַּשְׂדִּי ונאה היא מאד, האם רְצוֹנְכֶם לִרְאוֹתָהּ. אָמְרוּ לוֹ המסובים, אֵין, הבא אותה, וּכְלֵבָד שֶׁתְּהֵא עֲרוּמָה.

והטעם שנגזר עליה משמים לבא ערומה בשבת, משום שֶׁבְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד – במה שעושה רע, בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ – בכך נענש משמים. וּמִלְּמַד שֶׁהָיְתָה וַשְׁתִּי הָרְשָׁעָה מְכִיאָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לשרתה, וּמַפְשִׁיטָן עֲרוּמוֹת וְעוֹשָׂה בָּהֶן מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת כדי לבזותן ולצערן, ולכן נגזר עליה שתבא ערומה בשבת. מדייקת הגמרא: תַּנְיָא דְּכְתִיב (אסתר ב א) 'אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּשׁוֹךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת וַשְׁתִּי וְאֶת אֲשֶׁר עָשָׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ', ללמד שכְּשֶׁשָּׁתָה להעביד בנות ישראל ערומות בשבת, פָּה נִגְזַר עָלֶיהָ לבא ערומה בשבת.

'וְתִמְאַן הַמַּלְכָּה וַשְׁתִּי לָבוֹא בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ'. מקשה הגמרא: מִכְּדִי פְּרִיצְתָא הַוְאי – הרי ושתי היתה פרוצה, כִּדְאָמַר מַר לעיל (ע"א) שְׁנֵיהֶן לְדָבָר עֲבֵירָה נִתְכַּוְונוּ, ואם כן מַאי טַעֲמָא לֹא אָתְאי – לא באה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁפָּרְחָה בָּהּ צָרַעַת ולא רצתה שיראוה מגונה. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו, [בָּא גַּבְרִיאֵל וְעָשָׂה לָהּ זָנָב כבהמה, ולכן לא באה].

'וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ'. מכפל הלשון משמע שכעס מאד. מברר הגמרא: אַמַּאי דְּיָלְקָה בֵּיהּ כּוּפְלֵי תַּאי – מדוע חמתו בערה כל כך. אָמַר רָבָא, משום שֶׁשָּׁלְחָה לֵיהּ ושתי לאחשורוש, בַּר אַהוּרְיֵרֵיהּ דְּאַבָּא – שומר אורוות הסוסים של אבי בלשצר היית, ואתה נוהג כאיש נבער שאינו ראוי למלוך, שאַבָּא – בלשצר, במשתה שלו לָקֵבֵל אַלְפָא חַמְרָא שָׁתֵי – שתה יין כנגד אלף איש, וְלָא רָוֵי – ולא השתכר. וַהֲהוּא גַּבְרָא [–אתה] אִשְׁתַּתֵּי בְּחַמְרֵיהּ – השתטה מהיין. מֵיד כששמע המלך דברים, 'וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ'.

'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יֹדְעֵי הָעִתִּים וגו' כִּדְת מַה לַּעֲשׂוֹת בַּמַּלְכָּה וַשְׁתִּי'. מבארת הגמרא: מַאן – מי הם הַחֲכָמִים, רַבָּנַן – חכמי ישראל, שנקראים 'יֹדְעֵי הָעִתִּים', משום שֶׁיּוֹדְעִין לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים.

אָמַר לְהוּ אחשורוש לחכמים, דַּיְינוּהָ לִי – תדונו לי את ושתי. אָמְרוּ [–דנו החכמים ביניהם], חֵיכִי נַעֲבִיד, נֵימָא לֵיהּ קְטָלָה – נאמר לו להרגה, לְמָחָר פָּסֵיק לֵיהּ חַמְרֵיהּ – יפוג יינו מעט מעליו, וּבָעֵי לְהָּ מִינָּן – וידרוש אותה מאתנו, ויאשים אותנו בהריגתה. ואם נֵימָא לֵיהּ שְׁבָקָהּ – הנח לה, ואל תענישנה, קָא מְזַלְזְלָה בְּמַלְכוּתָא – יש בכך זלזול במלכות. ולכן אָמְרוּ לוֹ החכמים, מֵיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְגָלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ, נִיטְּלָה עֻצָּה מִפִּינוּ [–מעימנו] וְאֵין אֲנוּ יוֹדְעִין לְדוֹן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, ואין באפשרותנו לפסוק דין כראוי. וַיֹּאל לְבַבֵּי [–לך אצל] חכמי עַמּוֹן וּמוֹאָב דְּיָתְבֵי בְּדוּכְתַיְיהוּ – שיושבים במקומם כְּחַמְרָא דְּיָתֵיב עַל דּוּרְדַּיְיהּ – כיין שנח על שמריו ולא הורק מכלי לכלי, ולכך דעתם מיושבת, ויכולים לפסוק כראוי.

אומרת הגמרא: וַמַּעֲמָא – ויפה אָמְרוּ לֵיהּ החכמים לאחשורוש, והראיה, דִּכְתִיב (ירמיה מח יא) 'שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשָׁקַט הוּא אֶל שְׁמָרָיו וְלֹא הוּרַק מִכְּלִי אֶל כְּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ, עַל כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר', הרי שכשאדם שקט דעתו מיושבת.

כשראה שאין חכמי ישראל פוסקים בדינה, מֵיד פנה לשרים הקרובים אליו, שנאמר 'וְהַקָּרֹב אֵלָיו כַּרְשְׁנָא שֵׁתָר אַדְמָתָא תַּרְשִׁישׁ'. אָמַר רַבִּי לֵוִי, כָּל השמות שהוזכרו בְּפִסּוּק זֶה, עַל שׁוּם קְרָבָנוֹת נֶאֶמְרוּ, 'כַּרְשְׁנָא' נוטריקון 'כרים בני שנה', שֶׁאָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם הִקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ כָּרִים [–כבשים] בְּנֵי שָׁנָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. 'שֵׁתָר' נוטריקון 'שתי תורים', שאמרו המלאכים לפני ה', כְּלוּם הִקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ שְׁתֵּי תּוֹרִין כישראל. 'אַדְמָתָא', כְּלוּם בָּנוּ לְפָנֶיךָ מִזְבַּח אֲדָמָה לקרבנות כישראל. 'תַּרְשִׁישׁ', כְּלוּם שִׁימְּשׁוּ לְפָנֶיךָ בִּכְנֵדֵי כְּהוּנָּה דִּכְתִיב בֹּהוּ – באבני החושן (שמות כח ב) 'תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה'. 'מֶרֶס', כְּלוּם מֵירְסוּ [–עירבו והגיסו] דָּם לְפָנֶיךָ, כישראל שהגיסו דם במזרק שלא יקרוש ויהא כשר להזרק על המזבח. 'מַרְסְנָא', כְּלוּם מֵירְסוּ בְּמֻנָּחוֹת לְפָנֶיךָ כישראל שהגיסו ובללו את המנחות לפני הקרבתן. 'מְמוּכָן', כְּלוּם הֵכִינוּ שֻׁלְחָן עבור לחם הפנים לְפָנֶיךָ כישראל.

'וַיֹּאמֶר מְמוּכָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים'. תָּנָא, 'מְמוּכָן' זֶה חָמָן, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ מְמוּכָן, שֶׁמּוּכָן לְפוּרְעָנוּת להתלות על העץ. אָמַר רַב כַּהֲנָא, מִכָּאן נלמד, שֶׁהַהֲדְיוֹט קוֹפֵץ לדבר בָּרֹאשׁ – לפני גדולים ממנו, שהרי בפסוק שלפני כן נמנה ממוכן אחרון מבין שבעת השרים, שהיה הפחות מכולם, ואף על פי כן פתח פיו לדבר ראשון.

'וַיִּשְׁלַח סְפָרִים וגו' לְהָמִית כָּל אִישׁ שַׁר בֵּיתוֹ'. אָמַר רָבָא, מאגרות אלו באה הישועה, שאֶלְמָלֵא – אילו לא שלח את הָאִגְּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הללו, לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שָׂרִיד וּפָלִיט, שהיו משמידים את היהודים מיד שהגיעו האגרות להשמידם, ולא היו ממתינים לי"ג אדר, ולא היה אפשרות לשלוח אגרות אחרונות שיהרגו היהודים את הגוים, אבל אחר ששלח אגרות ראשונות אלו, אָמְרֵי בני המדינות, מַאי הַאי – מה היא שטות זו דְּשָׁדְיר לָן – ששלח לנו 'לְהָמִית כָּל אִישׁ שַׁר בֵּיתוֹ', וכי צריך ציווי לכך, הרי הוא פְּשִׁיטָא, שַׁאֲפִילּוּ קָרְחָה [–איש שפל] בְּבֵיתֵיהּ, פָּרַדְשָׁכָא לֵיהֱוֵי – הוא שר ושליט, והסיקו שמלך שוטה הוא, וכשהגיעו האגרות להשמיד את היהודים, לא החשיבוהו והתעבבו מלקיימו.

'וַיַּפֵּק הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים וגו' וְיִקְבְּצוּ אֶת כָּל נַעֲרָה'. אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב (משלי יג טז) 'כָּל עָרוּם יַעֲשֶׂה בְרֵעַת וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת', כלומר, כנגד מי נכתב. ומבאר: 'כָּל עָרוּם יַעֲשֶׂה בְרֵעַת', זֶה דָּוִד המלך, דִּכְתִיב כשביקשו לו אשה לעת זקנה (מלכים א' א ב) 'וַיְאַתְּרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה', שביקש רק נערה אחת, וְכָל מַאן דַּהֲוָה לֵיהּ בְּרָתָא [–בת] אַיְיתָה נְיַהֲלֵיהּ – הביאה אליו, אולי תיטב בעיניו. 'וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת', זֶה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, שציוה להביא את כולם, כדִּכְתִיב 'וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים וגו' וְיִקְבְּצוּ אֶת כָּל נַעֲרָה', וְכָל מַאן דַּהֲוָה לֵיהּ בְּרָתָא, אִיטְמְרָהּ מִינַּיהּ – החביאה שלא יקחוה, שידעו שיחלל את כולן ובסוף יבחר רק אחת.

'אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וגו' וּשְׁמוֹ מָרְדֳּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶּן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי'. שואלת הגמרא: מַאי קָאָמַר בכך שהביא יחוסו. אִי לֵיחוּסָא קָאָתֵי – לפרש יחוסו, לְיַחֲסֵיהּ (ואויל) [וְלֵיוֵיל] עַד בִּנְיָמִין. (אֶלָּא) מַאי שְׁנָא הָנֵי – שמות אלו שהזכיר. מבארת הגמרא: אכן לא פירש יחוסו, אלא כדְּתָנָא בברייתא, שהשמות כּוּלָּן עַל שְׁמוֹ של מרדכי נִקְרְאוּ, 'בֶּן יָאִיר', הַיְינוּ בֵּן שֶׁהֵאִיר עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּתְפִלָּתוֹ. 'בֶּן שִׁמְעִי', בֵּן שֶׁשָּׁמַע אֵל את תְּפִלָּתוֹ. 'בֶּן קִישׁ', שֶׁהִקִּישׁ עַל שַׁעֲרֵי רַחֲמִים שננעלו בשעת הגזירה, וְנִפְתְּחוּ לוֹ.

מקשה הגמרא: בתחילה קָרֵי לֵיהּ למרדכי 'אִישׁ יְהוּדִי', מלשון יהודה, אַלְמָא מִשבט יְהוּדָה קָאָתֵי [–בא], וְבהמשך קָרֵי לֵיהּ 'יְמִינִי', אַלְמָא מִשבט בִּנְיָמִין קָאָתֵי. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן, 'יהודי' אין הכוונה שבא מיהודה, אלא מָרְדֳּכַי מוּכְתָּר בְּנִימוּסוֹ – בעל שמות נאים הָיָה, וזה אחד מהם. תירוץ נוסף: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, נקרא 'יהודי' ו'ימיני' משום שאביו היה מִבִּנְיָמִין, וְאִמּוֹ היתה מִיְּהוּדָה. תירוץ נוסף: וְרַבָּנָן אָמְרֵי, אכן היה מוצאו מבנימין, אלא שמִּשְׁפָּחוֹת יהודה ובנימין מְתֻעָּרוֹת זוֹ בְּזוֹ מִי גרם ללידת מרדכי, מִשְׁפַּחַת יְהוּדָה אוֹמֶרֶת, אֲנָא גָּרִים דְּמִתַּיְלִיד קָרְבֵי, משום דְּלֵא קָטְלֵיהּ דָּוִד לְשִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא אף שמרד במלכות, ויצא ממנו מרדכי. וּמִשְׁפַּחַת בִּנְיָמִין אָמְרָה, מִינַּאי קָאָתֵי, שבא מזרע בנימין.

רָבָא אָמַר, יש לדרוש כך, בְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אָמְרָה לשונות אלו, וּלְאִידָךְ גִּיסָא – לצד אחר, כלומר לגנאי, וכך אמרה, רְאוּ מָה צער עָשָׂה לִי דוד המלך הַיְהוּדִי – מיהודה, וּמַה רעה שִׁילֵּם לִי שאול המלך הַיְמִינִי – מבנימין.

מבארת הגמרא: מָה עָשָׂה לִי יְהוּדִי,